

УДК 378.035.3

ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ ДЕРЕВИНИ

Цісарук Віталій Юрійович
м. Кременець

У статті наведений зміст професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій, обґрунтовані дидактичні підходи до його проектування. Описані наскрізні змістові лінії та послідовні етапи процесу формування готовності студентів до організації навчання школярів художньої обробки деревини.

Ключові слова: зміст, проектування, учителі технологій, художня обробка деревини.

Постановка проблеми. Професійно-педагогічна підготовка вчителів технологій вимагає спеціального відбору змісту, який має особистісно орієнтовану спрямованість, забезпечує розвиток компетентностей і професійно значущих особистісних якостей. З іншого боку, історія педагогіки свідчить, що при вирішенні питання про визначення змісту навчання допускалося і допускається чимало помилок, які незадовільно позначаються на його якості. Інколи зміст освіти відставав від сучасного стану науки, інколи він виявлявся переобтяженим, інколи спотворював характер навчання як чинника розвитку та формування особистості. Тому в педагогіці важливе місце займає проблема розробки теоретичних засад, які визначають зміст освіти загалом та окремих навчальних дисциплін зокрема.

Стосовно вищої школи, зміст педагогічної освіти став об'єктом наукових інтересів лише в другій половині ХХ ст. Очевидно, з цієї причини у жодній країні світу донині не розроблено універсальної загальної теорії змісту вищої педагогічної освіти. Водночас, у вітчизняній педагогіці вже намітилися деякі концептуальні підходи в цьому напрямі (А. Алексюк, В. Бондар, С. Гончаренко, Р. Гуревич, М. Свтух, І. Зязюн, О. Коберник, В. Манько, О. Мороз, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Савченко, В. Сидоренко, М. Сметанський, Г. Терещук та ін.).

Викладення основного матеріалу. Приступаючи до розкриття проблеми проектування змісту вищої технологічної освіти, ми спробували самовизначитися відносно сутності цієї дефініції як системи взаємозв'язаних елементів, яка, володіючи внутрішньою логікою і цілісністю, виходить зі змістовної моделі професійно-педагогічної діяльності учителя технологій, що забезпечує його поступовий професійно-особистісний розвиток та є, водночас, елементом ширшої системи – змісту безперервної педагогічної освіти.

Зміст вищої технологічної освіти, будучи сутнісною стороною процесу становлення майбутнього педагога, на макрорівні детермінується станом розвитку науки і культури суспільства, на мікрорівні – закономірностями процесу професійного становлення особистості вчителя технологій.

Розробка наукових засад змісту освіти здійснюється з урахуванням системи основних наукових вимог, які цілком застосовувані до проектування змісту вищої технологічної освіти. Отже, цей зміст має: 1) на всіх стадіях бути спрямованим на реалізацію головної мети – формування творчої особистості вчителя технологій; 2) будуватися на наукових засадах; 3) відповідати логіці та системі, властивих тій чи іншій галузі наукових знань; 4) ґрунтуватися на основі взаємозв'язку між окремими навчальними дисциплінами; 5) відображати зв'язок теорії з практикою; 6) відповідати віковим і психофізіологічним можливостям студентів. До вище зазначеного слід додати ще декілька вимог: 7) сприяти підвищенню загальнокультурного та професійно-педагогічного рівня підготовки вчителя технологій; 8) здійснюватися на фундаментальній, політехнічній та культурно-гуманістичній основі; 9) відповідати сучасним вимогам дидактичного характеру; 10) бути орієнтованим на підготовку вчителя технологій не лише сьогодення, а й майбутнього.

Найважливішою властивістю об'єктивної реальності є структурність, тобто наявність в системах структурних компонентів та їх взаємозв'язків, а також співвідношення і співпорядкування систем. Зрозуміло, що властивість структурності притаманна навчальному процесу, освіті в цілому як системі, й такому її компоненту, як зміст. Тому зміст сучасної вищої технологічної освіти постає як багатокомпонентна система, яка містить: рівень загальної (неповної) вищої освіти; рівень базової вищої освіти; рівень повної вищої освіти. Їх наступність та єдність складає зміст сучасної системи багаторівневої вищої технологічної освіти, який лише проектується та ще не реалізований на практиці, а існуючу як нормативний документ освітньо-професійну програму наприклад „Технологічна освіта” (2010 р.) [1] ще належить удосконалити і матеріалізувати у процесі фахової підготовки вчителя технологій.

Водночас уся система змісту технологічної освіти постає у вигляді ще однієї структури: 1) рівня загального уявлення, на якому зміст виступає у формі соціального досвіду в його педагогічній інтерпретації; 2) рівня сукупності блоків наукових знань й умінь, коли зміст розкривається в певній своїй складовій, що виконує специфічні функції в технологічній освіті; 3) рівня модулів дисциплін, де зміст представлений системою знань і способів діяльності, які складають курс навчання за спорідненими дисциплінами; 4) рівня навчальної дисципліни, коли засвоєний студентами зміст розкривається у розгорнутому вигляді та виконує частково-дидактичні функції; 5) рівня педагогічної дійсності, коли проєктований зміст стає предметом спільної діяльності викладача та студента, тобто процесу навчання; 6) рівня, де проєктований зміст набувається кожним студентом, тобто стає складовою структури його особистості.

Методологічне підґрунтя такої теоретичної конструкції змісту складає низка принципів, урахування яких уможливує її об'єктивне функціонування: 1) внутрішньої єдності та цілісності; 2) взаємної рівноваженості, пропорційності та гармонії окремих елементів; 3) єдності розчленованого та цілого; 4) оптимальності, що забезпечує досягнення поставлених цілей; 5) наступності і послідовності; 6) природовідповідності і культуровідповідності; 7) єдності теоретичної та практичної складових; 8) міждисциплінарної та внутрішньодисциплінарної інтеграції тощо.

Указані принципи дозволяють розглядати зміст багаторівневої вищої технологічної освіти як цільову і смислову єдність, в якій система реалізується через досвід пізнавальної діяльності, фіксований у формі її результатів – знань; досвід продуктивної діяльності, фіксований у формі способів її здійснення – умінь і навичок; досвід творчої діяльності, фіксований у формі завдань проблемного характеру; досвід світоглядних цінностей, фіксований у вигляді ідеалів, переконань, поглядів, принципів тощо.

Таким чином, зміст вищої технологічної освіти дійсно є багатокомпонентною системою, в якій виокремлюються: елементи змісту; рівні освіти і ступені навчання; основи побудови та результат (знання, уміння, досвід творчої діяльності та цінності).

Необхідно зазначити, що в цьому випадку йдеться не лише про структуру змісту, а й процес навчання, що відображає особливий різновид структур. Зважаючи на цю специфіку, в змістовній структурі навчання як процесі технологічної освіти можна виділити: а) наскрізні лінії процесу становлення особистості вчителя технологій; б) послідовні етапи цього процесу. При цьому наскрізними лініями є такі рівні змісту, які послідовно розвиваються „пронизують” усі ступені (етапи) вищої технологічної освіти, будучи обов'язковими складовими кожного з них.

При цьому важливо зважати, що кожна з наскрізних ліній, своєю чергою, має складну структуру. Як зазначав І. Логвінов [2], для будь-якого ступеня навчання може бути знайдено безліч педагогічно рівноцінних несуперечливих дидактичних ланцюжків розгортання багатовимірного за своєю природою навчального матеріалу. Інакше кажучи, може бути створена (існує потенційна

можливість) значна кількість рівноцінних у педагогічному відношенні структур навчальних дисциплін. Розгортання в дидактичній ланцюжки їх змісту не може бути довільним, а лише системно синхронізованим. Сенс такої синхронізації компонентів процесу навчання (освітнього процесу) полягає у наступному:

а) має бути дотримана власна (внутрішня) логіка розгортання кожного з компонентів, що становлять наскрізні лінії змісту освіти;

б) необхідно забезпечити синхронізацію структурних компонентів у межах кожної з наскрізних ліній (міждисциплінарні зв'язки);

в) необхідно синхронізувати наскрізні лінії змісту освіти стосовно років і ступенів навчання (міждисциплінарні зв'язки).

Однією зі складних проблем проєктування змісту технологічної освіти є його відбір, регламентований галузевим стандартом [4]. До основних принципів розробки галузевих освітніх стандартів належать: доцільність, оптимальність, адресність, прийнятність, поєднання доступності і прогресивності, а основними функціями є: підвищення міри впорядкованості та керованості системи освіти; підвищення якості освіти; забезпечення певної міри еквівалентності освіти (з погляду процедур атестації, сертифікації, нострифікації тощо); забезпечення соціального захисту учасників освітнього процесу тощо.

Галузеві освітні стандарти є основою розробки освітньо-професійних програм та проєктування навчальних планів, під яким традиційно розуміється документ, що визначає перелік навчальних дисциплін, порядок (послідовність) їх вивчення та кількість годин, які відводяться на вивчення кожної з них. З іншого боку, наша позиція стосовно навчального плану суголосна тезі Д.О. Тхоржевського [3], який вважав, що це не лише документ, який відображає конкретний зміст технологічної освіти, а й документ, завдяки якому здійснюється управління процесом підготовки майбутніх учителів трудового навчання (нині – технологій). Тому навчальний план – це нормативно-управлінський документ навчального закладу, який характеризує специфіку змісту освіти й особливості організації навчально-виховного (освітнього) процесу.

Звідси, проєктування навчального плану підготовки майбутніх учителів технологій повинно відповідати певній логіці: 1) загальна характеристика плану – цільова спрямованість, стратегічні і тактичні орієнтири побудови змісту професійно-педагогічної підготовки студентів; 2) наукові ідеї (принципи), покладені в основу структури і змісту плану; 3) характеристика компонентів плану – навчальних програм, які складають його основу; 4) особливості інваріантного та варіативного компонентів; 5) прогноз освітніх результатів.

Організація змістовної складової навчального плану здійснюється на основі блоково-модульного способу, який ґрунтується на використанні укрупнених дидактичних одиниць. Вибір блоково-модульної побудови змісту навчання зумовлений наступним: по-перше, блоки та модулі можуть розглядатися як самостійні компоненти цілого, адже несуть конкретну дозу навчальної інформації; по-друге, інформація, що міститься у блоці чи модулі, здатна мати найширший спектр складності та глибини при чіткій структурі й єдності цілей; по-третє, блоки і модулі дозволяють синтезувати ключові проблеми, „стикувати” між собою дисципліни, що належать до різних галузей знань (наприклад, природничо-наукових і практичних, гуманітарних та професійних); по-четверте, морфологічний аналіз модульних конструкцій засвідчує, що вони позбавлені інформаційного перевантаження, множинної тавтології, характеризуються множними логічними зв'язками. Нарешті, по-п'яте, модульність виступає одним із способів ефективного навчання.

У змісті багаторівневої вищої технологічної освіти виділяють чотири блоки: гуманітарний і соціально-економічний; природничо-науковий; професійний і практичний. Зазначимо, що виділення в структурі змісту двох самостійних блоків – професійного і прак-

тичного має принципове значення, бо перший – є фундаментом спеціального, поглибленого знання напряму підготовки „Технологічна освіта”, здійснює інтеграцію різних змістових ліній, сприяючи формуванню системного розуміння наукової картини світу. Натомість практичний блок дисциплін забезпечує студентів можливістю орієнтації у виборі індивідуальної траєкторії освітньо-професійної підготовки.

Кожен блок містить сукупність модулів, які розгортаються через систему змістовних ліній, представлених набором дисциплін – базових і варіативних. Дисципліна виступає структурно-функціональною одиницею усієї системи змісту освіти. У логіці системного аналізу така побудова дозволяє здійснити принцип сходження від абстрактного до конкретного з орієнтуванням на виділення кінцевих одиниць змісту технологічної освіти. Водночас, кожен блок змісту представлений інваріантними та варіативними складовими. Інваріант реалізується через систему базових дисциплін і забезпечує досягнення еквівалентності вищої технологічної освіти незалежно від педагогічного ВНЗ. Варіативна складова змісту представлена комплексом елективних і факультативних курсів, які збагачують основний зміст, поглиблюють та конкретизують його, сприяючи формуванню у студентів стійких інтересів і творчих здібностей.

Від загальних науково-теоретичних сентенцій перейдемо безпосередньо до проектування змісту навчання майбутніх учителів технологій художньої обробки деревини. Одразу ж зазначимо, що зміст підготовки майбутнього учителя технології до навчання школярів художній обробці деревини повинен мати особистісно орієнтовану спрямованість та забезпечувати розвиток професійно значущих якостей особистості.

Проектування змісту навчання студентів художньої обробки деревини повинно здійснюватися з дотриманням низки дидактичних принципів, з-поміж яких провідними є такі: науковості, цілісності, відкритості, актуальності, свободи вибору, генералізації знань, інваріантності та варіативності, логічності. І все ж, на нашу думку, найважливішим у проектуванні змісту навчання є принцип системності, який передбачає цілісне вивчення будь-якого об'єкта як багатоаспектного та поліфункціонального. Водночас варто наголосити, що проблема відбору змісту полягає в тому, що професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів технологій формує сукупність різних навчальних дисциплін, які опановують студенти протягом усього періоду навчання у ВНЗ, а також її практична складова – технологічні і педагогічні практики.

Грунтовний аналіз змісту, цілей і завдань навчальних дисциплін уможливив чітке виділення основних аспектів професійно-педагогічної діяльності, ієрархічну побудову навчальних дисциплін, установлення функціональної залежності між предметами, побудову єдиного технологічного процесу з формування професійної готовності майбутніх учителів технологій у галузі художньої обробки деревини та навчання школярів цього виду декоративно-ужиткового мистецтва.

Для визначення змісту процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій у галузі художньої обробки деревини нами проаналізований Галузевий стандарт вищої освіти спеціальності „ПМСО. Трудове навчання”. Цей аналіз дозволив виділити з вище зазначених циклів навчальні дисципліни або їх блоки, на базі яких пропонувалося здійснювати професійно-педагогічну підготовку студентів у досліджуваній галузі, зокрема: психологію, педагогіку, методичні дисципліни (теорію і методику

навчання технологій; методику викладання художньої обробки матеріалів, навчання школярів художньої обробки деревини); графічні дисципліни (нарисну геометрію, креслення, комп'ютерну графіку); художньо-проектні дисципліни (рисунок, основи композиції, художнє проектування); теорію та історію декоративно-ужиткового мистецтва, технологічний практикум, технологію виробництва конструкційних матеріалів, машинознавство (робочі машини).

Необхідність посилення художньо-проектної, техніко-технологічної та методичної підготовки майбутніх учителів технологій у галузі художньої обробки деревини зумовило також розробку змісту спеціального навчального курсу „Технології художньої обробки деревини та методика їх навчання”, опанувавши який студенти повинні:

- усвідомлювати роль і значення декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема художньої обробки деревини, в естетичному вихованні, творчому розвитку та трудовому становленні школярів;

- знати історію розвитку художнього деревообробництва та сучасний стан художньо-трудової підготовки у ЗСШ та ПНВЗ;

- мати уявлення про структуру та основний зміст навчання школярів мистецтва художньої обробки деревини;

- розуміти особливості процесу організації творчої художньо-трудової діяльності учнів та її спрямованість на суспільно корисний, продуктивний результат;

- розрізняти види художньої обробки деревини (формотворчі і декоративні) за локальними особливостями побутування, техніками і технологіями, орнаментикою і колористикою, а також знати особливості їх організації в умовах ЗСШ чи ПНВЗ;

- володіти знаннями закономірностей, виражальними засобами та способами формотворення, композиційних побудов й орнаментування;

- володіти художньо-проектною технологією (з використанням типових програмних продуктів), розвиненими вміннями виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів з деревини;

- уміти раціонально організувати робоче місце (проектне, технологічне), знати і дотримуватися правил безпечної праці при виконанні різних технологічних операцій (ручних і машинних).

Відібрані нами навчальні дисципліни та авторський спецкурс, що покликані забезпечити професійно-педагогічну підготовку вчителів технологій у галузі художньої обробки деревини, були ретельно та всебічно проаналізовані, встановлені роль і значення кожної навчальної дисципліни, визначені зміст, характер та рівень зв'язків між ними, логічна послідовність їх вивчення з метою створення інтегративного комплексу навчальних дисциплін, спецкурсу і практик. Цей дидактичний комплекс упродовж 2010 – 2012 рр. пройшов успішну апробацію у Кременецькому обласному гуманітарно-педагогічному інституті імені Тараса Шевченка та Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка.

Висновок. Важливою особливістю дидактичного комплексу, що складається з низки інваріантних навчальних дисциплін, авторського спецкурсу „Технології художньої обробки деревини та методика їх навчання” (за вибором ВНЗ) та технологічної і педагогічної практик є логічна наступність їх вивчення, яка полягає в послідовному оволодінні студентами змістовою і процесуальною сторонами професійно-педагогічної діяльності у галузі художньої обробки деревини.

Література та джерела

1. Технологія: освітньо-професійний комплекс: посібник / Упоряд.: М.С. Корець, Т.Б. Гуменюк, А.І. Макаренко, О.П. Гнеденко; за ред. д. пед. наук, проф. М.С. Корця. – К.: НПУ, 2010. – Ч. 1. – 369 с.
2. Логвинов И.И. Имитационное моделирование учебных программы // И.И. Логвинов. – М.: Педагогика, 1980. – С. 21 – 27
3. Тхоржевський Д.О. Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання / Д.О. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2. – С. 37 – 43.

4. Галузевий стандарт вищої освіти. Спеціальність „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” напряму підготовки „Освіта” : Проект / [розробл. роб. групою МОН України під кер. Д.О. Тхоржевського]. – К., 2000. – 140 с.
5. Лейбович А.Н. Структура и содержание государственного стандарта профессионального образования / А.Н. Лейбович. – М.: Высшая школа, 1994. – 280 с.
6. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С. Леднев. – М.: Высшая школа, 1991. – 224 с.
7. Кубрушко П.Ф. Содержание профессионально-педагогического образования / П.Ф. Кубрушко. – М.: Высшая школа, 2001. – 236 с.

В статті представлено содержание профессионально-педагогической подготовки будущих учителей технологий, обоснованы дидактические подходы к его проектированию. Описаны сквозные содержательные линии и последовательные этапы процесса формирования готовности студентов к организации обучения школьников художественной обработке древесины.

Ключевые слова: содержание, проектирование, учителя технологий, художественная обработка древесины.

The article deals with the content of professional and pedagogical technology of teachers' training. The didactic approaches to content projecting have been defined as well as the main features and stages of forming students' readiness for organization the educational process of wood treatment of pupils.

Keywords: maintenance, planning, teachers of technologies, artistic treatment of wood.